

TRIGLAVSKI
NARODNI
PARK

Časopis za
prebivalce,
obiskovalce,
prijatelje in
podpornike

SVET POD TRIGLAVOM³⁵

OBLETNICE: Trideset let Doma Trenta
NARAVA: Močivec - ko se potok spet uči teči
KULTURA: Ohranjanje slovenske narodne identitete s čopičem
LJUDJE V PARKU: Življenje majerice na planini Zajavornik

KAZALO

3	UVODNIK
4	OBLETNICE
6	NARAVA
14	KULTURA
16	LJUDJE V PARKU
18	IZOBRAŽEVANJE
21	OBISKOVANJE
22	PROJEKTI
23	NADZOR
24	RAZVOJ
25	MEDNARODNO SODELOVANJE
26	AKTUALNO
28	IZLET

Stenski koledar 2026 📅

Stenski koledar Triglavskega narodnega parka za leto 2026 ima naslov Med gorami. Avtor fotografij je Andrej Pavlin, gorenjski fotograf, ki spada v mlajšo generacijo pokrajinskih fotografov. Gorski prostor skozi fotografijo prikazuje v klasični, izčiščeni obliki, brez olepševanj in s poudarkom na lepotah, ki jih ponujata narava in kulturna krajina gorskega sveta. Območje Triglavskega narodnega parka obiskuje v vseh letnih časih, zato ima obsežen arhiv fotografij iz najrazličnejših delov Julijskih Alp. ♦

SREČNO IN ZDRAVO 2026

vam želi kolektiv Javnega zavoda
Triglavski narodni park!

Podružnična šola Soča, prostor znanja in povezovanja

BESEDILO • Denise Šuler Rutar, ravnateljica Osnovne šole
Bovec

Letos praznujemo poseben jubilej: trideset let odprtja največjega in najstarejšega informacijskega središča v Triglavskem narodnem parku – Doma Trenta. Ponosni smo, da so na slavnostni prireditvi nastopili tudi učenci Podružnične šole Soča. S Kekčevo pesmijo so popestrili prireditev in izrazili spoštovanje do narave ter domačega okolja.

Doma Trenta nas že tri desetletja spominja, kako dragoceni so narava, zgodovina in življenje v tej dolini. Podružnica v Soči je edina šola na območju Triglavskega narodnega parka. V njej že stoletje in več pridobivajo znanje otroci iz šolskega okoliša Soča, Lepena in Trenta. Začetki organiziranega pouka segajo v leto 1883. V zgodovini šolska stavba skoraj ni spreminjala svoje zunanje podobe, čeprav je kljubovala različnim vojnem, reformam in naravnim nesrečam. Podružnico trenutno obiskuje le sedem učencev, štiri deklice in trije fantje. Odraščati v Triglavskem narodnem parku je zagotovo posebna priložnost in dar. Otroci tukaj vsak dan doživljajo naravo od blizu in se učijo odgovornosti do okolja. Takšna izkušnja jih uči vrednot, kot so potrpežljivost, spoštovanje in povezanost z domačim krajem.

Prednost podružnice je zagotovo njena majhnost in bližina gozda ter narave; to omogoča, da je lahko veliko pouka izpeljanega na prostem. Šola je obenem tudi središče kraja in lokalne skupnosti. V šolski stavbi potekajo številne dejavnosti in srečanja. Potres, ki je leta 1998 prizadel Posočje, je poškodoval tudi stavbo podružnične šole. Obnovo šole je podprl Rotary Club Ljubljana - Emona, ki je na podstrešju uredil tudi prostor s štiriindvajsetimi ležišči. Poleg pouka tako na podružnici v poletnih in zimskih mesecih potekajo različne dejavnosti. Med šolskim letom uporabljajo njene prostore tudi otroci osnovne šole in vrtca Bovec. V Soči se srečujejo na naravoslovnih in športnih taborih ter na taborih za nadarjene učence. V poletnih mesecih uporabljajo prostore otroci iz socialno ogroženih družin pod pokroviteljstvom Rotary Cluba.

Kljub izzivom zaradi majhnega števila učencev je podružnica v Soči tudi v šolskem letu 2025/26 ohranila status podružnične šole. To je izid prizadevanj občine Bovec in lokalne skupnosti, da bi ohranili izobraževalno ustanovo v tem pomembnem naravnem in kulturnem okolju.

Naj bo ta številka časopisa Svet pod Triglavom poklon vsem, ki sooblikujete in ohranjate življenje v tej prelepi trentarski dolini. ♦

SVET POD TRIGLAVOM

je časopis Triglavskega narodnega parka, namenjen njegovim prebivalcem, obiskovalcem, ljubiteljem in podpornikom. Časopis je mogoče dobiti v vseh informacijskih središčih in na informacijskih točkah Triglavskega narodnega parka.

ISSN: 1581-6664
Triglavski narodni park,
Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled
tel.: 04/578 02 00
faks: 04/578 02 01
E-pošta: triglavski-narodni-park@tnp.si
www.tnp.si

IZDAL IN ZALOŽIL
Javni zavod Triglavski
narodni park

ZANJ dr. Tit Potočnik

UREDNIKA Petra Mlakar

TEHNIČNA UREDNICA Alenka
Mencinger

UREDNIŠKI ODBOR Marjeta
Albinini, Tina Komac, Ana
Marija Kunstelj, Alenka
Mencinger, mag. Tanja
Menegalijska, Petra Mlakar

AVTORJI Zaposleni v Javnem
zavodu Triglavski narodni
park, če ni navedeno drugače.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
arhiv Triglavskega narodnega
parka

JEZIKOVNI PREGLED
Vlasta Kunej

OBLIKOVANJE IDEJNE ZASNOVE
Idejološka ordinacija,
Silvija Černe

POSTAVITEV, PRIPRAVA, TISK
Gaya d.o.o.

NAKLADA 2000 izvodov

Tiskano na okolju
prijaznem papirju.
Bled, december 2025

TRIDESET LET DOMA TRENTA

BESEDILO • *Janez Bizjak*, nekdanji direktor Javnega zavoda Triglavski narodni park
FOTOGRAFIJE • *Edvard Gregorčič* • *Miro Zalokar* • *Aleš Zdešar*

Dom Trenta je največje in najstarejše informacijsko središče Triglavskega narodnega parka. V letošnjem letu praznuje tridesetletnico delovanja. Ne le za obiskovalce, že tri desetletja je izjemnega pomena za prebivalce.

Na osrednjem travniku z ledinskim imenom Na Logu je nekdanj stal kompleks petih stavb predvojne italijanske vojašnice, ograjen s triinpolmetrskim zidom. Z ravnimi betonskimi strehami je bil križec tujek v prvotni kulturni krajini in njenem stavbnem izročilu. V enem od teh poslopij so domačini skupaj z Goriškim muzejem uredili Trentarsko muzejsko zbirko.

Vasi Trenta in Soča sta bili konec 19. stoletja znani kot nerazviti in od sveta pozabljeni del Soške doline. Tedanja monar-

šnjega stoletja je tedanja občina Tolmin pripravila dolgoročni Program razvoja za nerazvito Trento. Med poglavitnimi cilji je bila gradnja informacijskega središča Triglavskega narodnega parka. Zanj so se potegovali tudi na gorenjski strani, ker pa je bila na Gorenjskem že uprava parka, se ni bilo težko odločiti za Posočje.

Financiranje gradnje

Tedanja direktorica parka Marija Zupančič Vičar je našla rešitev za financiranje v takratnem jugoslovanskem zveznem fondu za nerazvita območja in dosegla, da Slovenija svojega deleža ni več plačevala v

hija ju je razglasila za najrevnejši na Primorskem, cesar Franc Jožef pa je ljudem, ki so živeli tod, predlagal, da bi se preselili na sončne, rodovitne ravnine na Ogrskem. Domačini niso hoteli oditi, dolino pa je prizadelo še polstoletno izseljevanje in praznjenje.

Po drugi svetovni vojni so odhajali predvsem mladi, ker niso doma videli nobene perspektive. Leta 1972 je poskusil prvič ustaviti izseljevanje skladatelj Dane Škerl z ustanovitvijo Moškega pevskega zbora Triglav Trenta.

V drugi polovici osemdesetih let prej-

Beograd, temveč ga je izkoristila za razvoj svojega nerazvitega območja – Trente.

Začetek gradnje središča se je ujemal z leto starejšim sporazumom o partnerstvu med Triglavskim narodnim parkom in nemškim Naravnim parkom Hochtaunus, podpisanim leta 1987 v Trenti na pobudo nemškega partnerja. To je bil prvi evropski partnerski sporazum med dvema parkoma iz dveh različnih političnih sistemov. Za Triglavski narodni park so bile zelo pomembne njihove izkušnje pri gradnji, opremljanju in označevanju parkovnih učnih poti. Nemški park in nem-

ška gospodarska družba GRKW sta postala dolgoletna sponzorja v Trenti, tudi za gradnjo prvega odseka Soške poti od izvira Soče do Markovega mostu.

Kako se je za stavbo uveljavilo ime Dom Trenta

Ker v novi državi Sloveniji ni bilo več sklada za nerazvite, smo morali za nadaljevanje del iskati sponzorje in sovlagatelje med domačimi in tujimi gospodarskimi družbami, kot sta bili Pivovarna Union in Belinka Ljubljana, med tujimi pa že omenjena GRKW iz Hessna, Hessensko-slovensko društvo Marburg, Jordan/Joka iz Kassla in Hacin Family Foundation iz Švice.

Središče v Trenti je bilo, poleg razstavnih prostorov, zasnovano večnamensko z ambulanto za domačine in turiste, prvimi javnimi sanitarijami v dolini, osmimi podstrešnimi apartmaji kot dodaten vir dohodka za vzdrževanje hiše, prostori za krajevno skupnost, kulturno in turistično društvo, za pevske vaje moškega pevskega zbora Triglav, vaje igralske skupine ter za zimska pogovorna srečanja trentarskih gosposdinj. Zato se je hiše prijeló ime Dom Trenta. To je bila prva stavba na Primorskem, ki je bila prilagojena tudi gibalno oviranim osebam.

V dolino se je vrnilo upanje za dostojno preživetje

Ustvarile so se nove mlade družine. Osem družin je imelo v Domu po enega zaposlenega, to jim je omogočalo socialno varnost. Trento je preplaval val optimizma z novimi različnimi priložnostmi. V dolino na koncu sveta je prihajal daljni svet z vrhunskimi kulturnimi dogodki. Eden takšnih je bilo slavnostno odprtje julija

1995. Svoj pečat mu je dala domača kultura: nastopili so Moški pevski zbor Triglav z dirigentom prof. Danetom Škerlom, otroci Osnovne šole Soča pod vodstvom Marije Kravanja in drugi.

Po tridesetih letih prihaja nova generacija, z njo pa drugačni izzivi za obuditev nekdanjega inovativnega in ustvarjalnega žara. ♦

PEČAT DOMAČE KULTURE NA SLOVESNOSTI OB TRIDESETLETNICI

Domača kultura je dala močan pečat tudi slovesnosti ob tridesetletnici Doma Trenta sredi septembra 2025. Po pozdravnem nagovoru direktorja Javnega zavoda Triglavski narodni park dr. Tita Potočnika je bila glavna govornica predsednica Državnega zbora Republike Slovenije mag. Urška Klakočar Zupančič. V programu so sodelovali učenci Podružnične šole Soča, edine osnovne šole v

Triglavskem narodnem parku, in Moški pevski zbor Triglav Trenta. Spomine na okoliščine in gradnjo središča so obujali nekdANJI direktor Javnega zavoda Triglavski narodni park Janez Bizjak, arhitekt Fedja Klavora in nekdANJI dolgoletni vodja Doma Trenta Marko Pretner. Sledil je še koncert Janeza Dovča in Sozvočij Slovenije (Sounds of Slovenia). ♦

MOČIVEC – KO SE POTOK SPET UČI TEČI

BESEDILO • Leja Bernard, Inštitut REVIVO, Inštitut za ihtiološke in ekološke raziskave
FOTOGRAFIJE • Leja Bernard • Jože Kunaver • Aleš Zdešar

Visoko nad Bohinjem, v osrčju Doline Triglavskih jezer, med belimi skalami in tisočletnimi melišči teče potok Močivec – ena redkih stalnih nadzemnih vodnih žil v prvem varstvenem območju Triglavskega narodnega parka. Čeprav je kratek, ima pomembno vlogo: napaja Dvojno jezero in s podzemno vodo povezuje celotni sistem Triglavskih jezer. Prav zato je vsaka sprememba v njegovem toku pomembna.

Asredi te gorske tišine že skoraj 80 let stoji betonska pregrada: jez, ki je bil zgrajen leta 1948 zato, da bi napajal majhno hidroelektrarno; vendar ni bila ta nikoli zgrajena. Jez tako ni nikoli dobil prave vloge in narava ga je z leti skušala vzeti za svojega. Nadela mu je razpoke, zadala uhajanje vode in naložila usedline. Danes je tako vse očitneje, da je jez tujek v okolju.

Okolju, ki smo ga zavarovali, da bi ostalo čim bolj prvinsko.

Za ponovno vzpostavitev vodnih in ekoloških procesov

Pobudo za odstranitev jezua je že pred desetletji dal Javni zavod Triglavski narodni park, ki je želel s tem omogočiti, da bi v dolini znova štekli naravni vodni in ekološki procesi. Močivec je eden redkih stalnih površinskih vodotokov v Dolini

Triglavskih jezer. Izvira tik nad Kočo pri Triglavskih jezerih in po kratkem toku ponikne v kraški podzemni sistem, ki je neposredno povezan z Dvojnimi jezerom. Leta 2022 je Javni zavod Triglavski narodni park naročil hidrološko študijo, ki je pokazala, da odstranitev pregrade ne bi negativno vplivala na vodni režim, spodaj ležeče Dvojno jezero ali podzemne vode. Še več, ker jez ni nikoli imel predvidene vodnogošpodarske vloge, njegovo vzdrže-

Korak k naravi brez ovir

Ko bo jez odstranjen, bo potok Močivec spet štekel po svoji prvotni poti. Ob odstranitvi se bo postopoma obnovilo tudi življenje v strugi in na bližnjih zemljiščih – od alg in mahov do drobnih nevretenčarjev, ki so pomemben del gorskih ekosistemov.

Za Javni zavod Triglavski narodni park pa bo to pomemben korak k uresničevanju cilja, da se sam park in tudi njegovi vodni tokovi ohranijo v čim bolj naravnem stanju. Močivec bo tako postal simbol premišljenih posegov v gorsko naravo – takšnih, ki vračajo prostor vodi, ne da bi ga jemali človeku.

Zakaj je to pomembno

Močivcu podobnih jezov, ki so izgubili svojo vlogo, je v Sloveniji več sto. Večina jih je majhnih, pozabljenih in motečih za vodne ekosisteme. Ko se ne uporabljajo

več, ostanejo le še ovira – za vodo, ribe in življenje. V Dolini Triglavskih jezer pa je tak poseg še posebno pomemben, saj je to območje z izjemno naravno vrednostjo, ki ga vsi skupaj varujemo.

Odstranitev jezov Močivec bo zato več kot tehnična naloga – bo dejanje spoštovanja okolja, vode in gora. Ko bo beton odstranjen in bo potok spet prosto štekel, se bo s tem obnovilo naravno kroženje vode, voda iz njega bo napajala sosednja jezera, kar bo pozitivno vplivalo na geo- in biodiverziteto. Nam ljudem pa bo vrnilo občutek, da v gorah človek ni gospodar, temveč gost.

Projekt Soustvarjalni proces odstranitve zastarelega jezov Močivec v osrčju Triglavskega narodnega parka financira mednarodni program Open Rivers Programme, ki v Evropi podpira pobude za vnovično oživljanje rek in odstranjevanje zastarelih in nepotrebnih jezov in pregrad. ♦

**VIDNE POŠKODBE
NA JEZU**

vanje ni smiselno, zaradi vse slabšega stanja pa postaja nevaren tudi za planince, ki se zadržujejo v njegovi bližini.

Ob vse pogostejših in glasnejših novicah o obnovi vodotokov, ki prihajajo iz Evrope in Amerike, je Javni zavod Triglavski narodni park leta 2024 k sodelovanju povabil nas, ekipo Inštituta REVIVO, saj se že vrsto let ukvarjamo z varstvom prosto tekočih rek in obnovo vodotokov. Skupaj smo uspešno prijavi projekt z naslovom Soustvarjalni proces odstranitve zastarelega jezov Močivec v osrčju Triglavskega narodnega parka in leto 2025 namenili zbiranju podatkov, izpeljavi dodatnih strokovnih študij ter predvsem sodelovanju z vsemi zainteresiranimi deležniki, tako da smo pripravili intervjuje in posvete.

Posvet in skupna zaveza

Prvi posvet šta organizaciji pripravili konec septembra 2025, na njem so sodelovali vsi najpomembnejši deležniki: Planinsko društvo Ljubljana - Matica, Zavod RS za varstvo narave, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Direkcija za vode, Planinska zveza Slovenije, Zavod za ribištvo Slovenije, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Občina Bohinj, Cipra Slovenija ter sedanji in prihodnji lastniki zemljišč. Navzoči so se soglasno zavezali, da se bodo z usklajenimi prizadevanji trudili, da bi bil jez odstranjen.

Razpravljavci so v razpravi poudarili, da bo po morebitni rušitvi jezov eden večjih izzivov na tej nadmorski višini in odročnosti odvoz materiala. V tako zahtevnem visokogorskem okolju ni cest, zato bi bilo treba večino betonskih kosov odpeljati na ustrezno deponijo s helikopterjem. To pa ne prinaša le visokih stroškov, temveč tudi vprašanje hrupa in vpliva na gorsko okolje. Tako je ena od naslednjih nalog ekipe, da razišče še druge, ustrežnejše in naravi prijazne rešitve odvoza materiala.

ONESNAŽENOST ZRAKA S PRAŠNIMI DELCI

BESEDILO • dr. Primož Pipan • dr. Matija Zorn,

oba ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika

FOTOGRAFIJE • projekt SMF CONSPIRO – Dihajmo skupaj za čistejši zrak

Če za kaj velja, da ne pozna meja, to zagotovo velja za onesnaženi zrak. Povzroča številne zdravstvene težave in prezgodnje smrti. Da bi v dobro zdravja vseh prebivalcev prispevali k boljšemu razumevanju kakovosti zraka v lokalnem okolju in spodbudili dejavnosti za zmanjšanje onesnaženosti, so v Bohinjski Bistrici med 13. in 16. februarjem 2025 potekale meritve onesnaženosti zraka z delci $PM_{2,5}$.

Na leto umre na svetu zaradi onesnaženega zraka 80 milijonov ljudi, to je več kot zaradi prometnih nesreč. Onesnaženi zrak je nevidni, tihi ubijalec in eden najresnejših izzivov javnega zdravstva. V Sloveniji povzroči vsako leto do 1400 prezgodnjih smrti in številna bolezenska stanja, kot so ateroskleroza in srčna kap, astma in kronična obstruktivna pljučna bolezen, možganska kap in prezgodnja demenca, sladkorna bolezen, rak pljuč, dojk, želodca, črevesja. Poleg tega zmanjšuje plodnost, slabša razvoj otrok, predvsem njihovih možganov in pljuč. Onesnaženemu zraku smo izpostavljeni

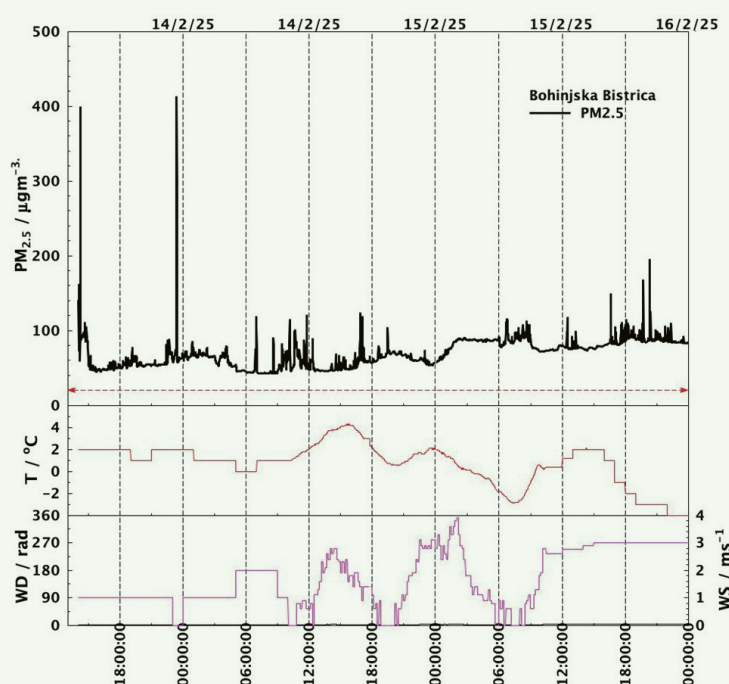
vsi, saj človek vsak dan povprečno vdihne več kot 10.000 litrov zraka. Z vdihanjem zrakom vnesemo v telo tudi škodljive snovi, ki preidejo iz pljuč neposredno v kri.

Po direktivi Evropske unije iz decembra 2024, ki določa strožje mejne vrednosti za onesnaženi zrak, presegamo v Sloveniji mejne vrednosti pri delcih PM_{10} (prašni delci s premerom do 10 μm), delcih $PM_{2,5}$ (prašni delci s premerom do 2,5 μm), ozonu, dušikovih oksidih in benzoa-pirenu. Poglavitni vir teh izpuštev so mala kurišča, ki prispevajo kar 53 odstotkov delcev PM_{10} . Agencija Republike Slovenije za okolje izvaja meritve kakovosti zraka na 23 merilnih mestih po Sloveniji, večinoma v večjih mestih. Za zdaj pa ni sis-

tematičnih meritev za manjša naselja na slovenskem podeželju.

Meritve v Bohinjski Bistrici

Da bi v dobro zdravja vseh prebivalcev prispevali k boljšemu razumevanju kakovosti zraka v lokalnem okolju ter spodbudili dejavnosti za zmanjšanje onesnaženosti, so v Bohinjski Bistrici med 13. in 16. februarjem 2025 potekale meritve onesnaženosti zraka z delci $PM_{2,5}$. Meritve so bile izpeljane pri Osnovni šoli dr. Janeza Mencingerja v sklopu evropskega projekta SMF CONSPIRO – Dihajmo skupaj za čistejši zrak, ki ga sofinancira Evropska unija (Interreg Podonavje). Raziskovalci z ZRC SAZU Geografskega inštituta Antona Melika iz Lju-

PODATKI S STACIONARNEGA MERILNIKA DUSTTRAK™ DRX AEROSOL MONITOR 8533 (ZGORAJ: $PM_{2,5}$) IN VREMENSKI PODATKI (SREDINA: TEMPERATURA, SPODAJ: VETER).

Sicer kratke meritve v Bohinjski Bistrici kažejo, da je onesnaženost zraka z delci $PM_{2,5}$ (delci z velikostjo do 2,5 mikrometra) v zimskem obdobju največja zjutraj ter popoldan in zvečer, ko so prebivalci večinoma doma, tj. preden odidejo na delo ali v šolo oziroma ko se vrnejo z dela ali iz šole. Po Uredbi o kakovosti zunanjega zraka je letna mejna vrednosti delcev $PM_{2,5}$ v zunanjem zraku za varovanje zdravja ljudi 20–25 $\mu g/m^3$.

**PREDSTAVITEV
PROBLEMATIKE
ONESNAŽENOSTI
ZRAKA UČENCEM**

bljane smo skupaj s sodelavci s Karlove univerze v Pragi in nepridobitne organizacije SCIENCE IN s Češke v tem času izvajali: 1) stacionarne meritve onesnaženega zraka z delci z uporabo merilnika *Dust-Trak™ DRX Aerosol Monitor 8533* ($PM_{2,5}$), ki je bil nameščen ob osnovni šoli (slika spodaj levo); 2) mobilne meritve onesnaženega zraka z delci vzdolž izbranih poti po Bohinjski Bistrici in okolici ter 3) zračne meritve onesnaženega zraka z delci z brezpilotnim letalnikom, na katerem je bil nameščen poseben merilnik CONSPIRO za zaznavanje koncentracij delcev $PM_{2,5}$, s hkratnim beleženjem vremenskih podatkov (temperatura, veter). Podatki s stacionarnega merilnika za obdobje od 13. 2. 2025 ob 15.00 do 16. 2. 2025 ob 12.00 kažejo nekoliko povišane koncentracije delcev $PM_{2,5}$ z občasnimi višjimi koncentracijami zaradi dima iz dimnikov, ki ga je veter usmeril

proti merilniku. Na šoli smo izpeljali tudi dve učni uri, v katerih smo učencem predstavili problematiko onesnaženosti zraka in njegov vpliv na zdravje ljudi (slika zgoraj). Prikazali smo tudi delovanje merilne opreme za merjenje onesnaženega zraka s prašnimi delci (slika spodaj desno).

**Ni vseeno, v čem, kaj in kako
kurimo**

V alpskih dolinah je ogrevanje na les najpomembnejši vir onesnaženja zraka s prašnimi delci. To je še posebno pereče pozimi in ob neugodnih vremenskih razmerah, kot sta inverzija in slaba prevetrenost. Tedaj so vrednosti onesnaževal zelo

visoke in primerljive z najbolj onesnaženimi mesti na svetu, njihovo spremljanje pa oteženo, saj se meritve tam ne izvajajo pogosto.

Ni namreč vseeno, v čem, kaj in kako kurimo. Kakovostno gorivo mora pravilno zgorevati v tehnološko primernih kurilnih napravah, ki so tudi pravilno vgrajene, se pravilno uporabljajo in so redno vzdrževane. V pečeh se ne kurijo odpadki, drva morajo biti primerno posušena – sušiti se morajo vsaj dve leti. Več informacij o onesnaženosti zraka s prašnimi delci ob ogrevanju stavb je dostopnih na: <https://focus.si/stroka-je-enotna-zmanjsati-moramo-emisije-iz-malih-kurilnih-naprav/>. •

**STACIONARNI MERILNIK IN VREMENSKA
POSTAJA PRED ŠOLO**

**UČENCI SPOZNAVAJO STACIONARNI MERILNIK
ZA MERJENJE DELCEV V ZRAKU**

ČIŠČENJE JAM V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

BESEDILO • Ester Premate, Društvo za raziskovanje jam Ljubljana

FOTOGRAFIJE • Ester Premate • Matic Prevec • Primož Presetnik

V Triglavskem narodnem parku je danes znanih več kot 1400 jam. Večina jih leži na težje dostopnih območjih, oddaljenih od vasi, planin, planinskih koč ter zunaj dosega planinskih poti. Te jame tako že same po sebi niso posebno ogrožene, kar zadeva onesnaženje. Drugače pa je s tištimi, ki ležijo blizu naselij in so preprosto dostopne. Nekatere med njimi so v preteklosti žal postale divja odlagališča odpadkov. Ta lahko v jamah in brezni ostanejo očem skrita več desetletij, zato natančnega števila onesnaženih jam v Triglavskem narodnem parku pa tudi na splošno v Sloveniji ne poznamo. Kljub te-

mu pa lahko s čiščenjem znanih onesnaženih jam postopoma prispevamo k čistejšemu podzemlju in varovanju okolja.

Zaradi svojih posebnosti jame praviloma niso zajete v čistilne akcije, ki potekajo na površju. Zahtevajo namreč uporabo posebne opreme in sodelovanje usposobljenih ljudi, ki obvladajo gibanje po jamah, uporabo vrvene tehnike in sistemov škripcev. Jamarji iz različnih jamarskih društev po Sloveniji tako redno organiziramo in izvajamo čistilne akcije jam. V Društvu za raziskovanje jam Ljubljana zadnja štiri leta sodelujemo tudi s Triglavskim narodnim parkom in se posvečamo čiščenju onesnaženih jam na območju parka. Tako smo izpeljali že štiri čistilne akcije v treh

jamah, ki jim je skupno to, da ležijo blizu naselja oziroma koč ter za obisk in čiščenje zahtevajo uporabo vrvene tehnike.

V letih 2022 in 2023 smo čistili jamo z imenom Ukna na planini Krštenica. To je 25 metrov globoko brezno, ki se na dnu razširi v dvorano. Iz jame nam je v dveh letih uspelo izvléči približno 2,2 tone odpadkov. Med odpadki so pričakovano prevladovali embalaža, konzerve, pločevinke, tekstilni odpadki in steklovina, nekaj pa je bilo tudi nevarnih odpadkov, kot so na primer posode z ostanki bencina in motornega olja, baterije in prazne plinske kartuše. V jami je žal ostalo zakopanih še nekaj drobnih, precej starih smeti, ki so že zelo pomešane z blatom in gruščem.

**TIMSKO DELO MED IZVLEKOM TEŽKE VREČE Z
ODPADKI IZ JAME UKNA NA PLANINI KRSTENICA**

Leta 2024 smo se nato lotili čiščenja Brezna pod lovsko kočo na Komni. Ta jama je bila edina, ki je bila v Katastru jam že prej vpisana kot onesnažena, in kdor pozna pot na Komno, je najbrž že kdaj opazil razmeroma velik vhod v osemnajstmetrsko brezno, zavarovan z žičnato ograjo. Čistilna akcija je bila v primerjavi z Ukno preprostejša. Med odpadki so prevladovali veliki kosi pločevine, plastenke in pločevinke. Ker je bilo odpadkov malo, zgolj okrog 50 kilogramov, smo lahko jamo popolnoma očistili. Ukna in Brezno pod lovsko kočo na Komni sta precej oddaljeni od najbližje ceste, zato je bil transport izvlečenih odpadkov poseben izziv. Pri čiščenju Ukne so za prevoz s traktorjem poskrbeli člani Agrarne skupnosti Bohinjska Češnjica, Jereka, Podjelje, Koprivnik, na Komni pa smo lahko izkoristi-

li prevoz z žičnico Doma na Komni.

Leta 2024 smo med naključnim pregledom terena na Mežakli znova našli jamo z imenom Maškov prepad v neposredni bližini vasi Perniki in že na pobočjih vrtače opazili smeti. Jama je bila registrirana leta 1959, a podatkov o onesnaženosti ali tipu odpadkov pred našim obiskom ni bilo. Tako smo naredili zgolj hitro oceno in se dogovorili za čistilno akcijo. Jama je preprosto dostopna in zato tudi zelo onesnažena. Izvleči nam je uspelo približno osem kubičnih metrov odpadkov, ki smo jih s pomočjo domačinov in traktorja premestili do vasi. Prevladovali so mešani komunalni odpadki. Nekaj je bilo tudi večjih kosovnih odpadkov, kot na primer štedilnik, hladilnik, kolo in žičnata ograja, zopet pa smo našli tudi nevarne odpadke, avtomobilski akumulator in motor, pa tu-

di mrhovino. Zaradi velike količine odpadkov jama še vedno ostaja onesnažena in čaka na vnovično čistilno akcijo.

Po najnovejših podatkih Katastra jam, osrednje zbirke podatkov o jamah v Sloveniji, ki jo vodi in ureja ZRC SAZU Inštitut za raziskovanje krasi, so bile do zdaj v Triglavskem narodnem parku očiščene štiri jame, med njimi tudi Brezno pod lovsko kočo na Komni, tri pa ostajajo onesnažene. Malo znanih onesnaženih jam v zavarovanem območju je zagotovo spodbudno, a število teh lahko z nadaljnjim delom še zmanjšamo. Čistilne akcije jam, še posebno v zavarovanih območjih, prispevajo k dolgoročnemu ohranjanju podzemnega okolja in naše naravne dediščine, prispevajo pa tudi – in to je morda še pomembnejše – k večji ozaveščenosti o odgovornem odnosu do (podzemne) narave. ♦

**SPUST V BREZNO POD LOVSKO KOČO NA KOMNI
MED OGLEDNO AKCIJO**

VABILO

Lokalne prebivalce in bralce, ki bi morda vedeli še za kakšno onesnaženo jamo v Triglavskem narodnem parku, vljudno vabimo, naj nam podatke sporočijo na info@dzrj.si ali pa se obrnejo na Javni zavod Triglavski narodni park. ♦

**KUP ODPADKOV, IZVLEČENIH IZ JAME MAŠKOV
PREPAD PRI VASI PERNIKI NA MEŽAKLI**

GLIVE NA POKLJUKI

BESEDILO IN FOTOGRAFIJI • Andrej Piltaver, Inštitut za glive

Poključke gobe? Za večino bralcev so to preproge lisičk sredi julija, malo pozneje pa jurčki, tako čvrsti in čokati jurčki! Letos jih je bilo baje toliko kot že dolgo ne, in to v drugi polovici avgusta, tako kot nekoč. Med njimi pa pravljicne rdeče mušnice, te so za marsikoga najlepše gobe sploh!

Poključke gobe so se že od nekdaj pojavljale na velikih gobarskih razstavah v Kranju in Ljubljani, kamor so svoj čas nosili zabojčke gob iz različnih koncev Slovenije. Prepoznavne so bile že na prvi pogled. Lepe, čvrste gobe, poleg jurčkov in mušnic še nekaj značilnih vrst golobic, mlečnic in kolobarnic, pa cel kup koprenk in griv, z eno besedo samih »debelih« gob. A tišči »debeli« časi so minili.

Vtis, da na Pokljuki rastejo le »debe-

le« gobe, kakor bi lahko sklepal obiskovalec takratnih razstav, pa je zavajajoč in zmoten. To opazimo takoj, ko se sami odpravimo na Pokljuko in jo namesto po dobro uhojenih gobarskih poteh uberemo malo po svoje, zavijemo na pašnik, barijanski rob, med globoke mahove in trave, na rob močvirja in se nekoliko natančneje ozremo v tla. Tam lahko opazimo stotine drobnih, zelo raznolikih, pisanih tankobetnih gobic. Nekaj takih prikazuje tudi fotografija. Zaman bi njihove podobe in opise iskali v praktični gobarski literaturi. O njih gobarski priročniki molčijo.

Če hočete videti del tega pisanega glivnega sveta v živo in jih spoznati po imenih, znanstvenih ali domačih, je zadnji konec tedna v septembru vsako leto pravi čas, da se odpravite na gobarsko razstavo v Gorje. Tam domače gobarsko društvo s Tonetom Sokličem vsako leto

pripravi veliko razstavo svežih gob, ne le s Pokljuke, temveč tudi od drugod. Letos so jih nabrali in razstavili celo 570 različnih vrst, verjetno toliko kot nikjer drugje v Sloveniji.

In ko se enkrat človeka poloti zanimanje za ta skrivnostni svet gliv z željo po spoznavanju teh bitij, ki nas spremljajo na vsakem koraku, se mu odpre neverjetno fascinanten pogled v svet gliv, ki mu ni ne konca ne kraja in ki vedno znova navdušuje s svojo brezkončnostjo in raznovrstnostjo. Daleč onkraj vprašanj, ali so te gobe užitne ali ne, se ljubiteljski poznavalci, oboževalci z mikroskopi in literaturo, ukvarjajo z glivami z željo, da bi odkrili kakšno novo. Spoznanje, da del živih bitij, s katerimi si delimo planet, poznamo in jih lahko pokličemo po imenu, prinaša neizmerno zadovoljstvo in občutek prizemljenosti, tuzemskosti. Moč tega spoznanja je velika!

DOLGOTROSNA GRIVA (*Ramaria longispora*) JE LE ENA OD ŠTEVILNIH GRIV, KI JIH SREČAMO V POKLJUŠKIH GOZDOVIH.

Ko si od bližje ogledujemo poključke glive, postopoma spoznamo, da na Pokljuki rastejo vrste gliv, značilne tako za apnenčasta kot za silikatna tla. V tem se glive Pokljuke pomembno razlikujejo od gliv Pohorja, kjer prevladujejo glive silikatnih tal s skromnejšo vrstno raznolikostjo. V kamninski podlagi Poključke planote so med apnenci namreč tudi plasti drobnorzrnatega kremenca, pravimo jim roženci. Da je slika še raznovrstnejša, pa povejmo, da poključka barja ležijo na plasteh jezerske krede, ki je nasičena z apnencem. Zato so robovi poključskih visokih barij bogati s kalcijem, pohorskih pa ne.

Gobja sezona na Pokljuki se spreminja iz leta v leto. Pa ne gre le za letna nihanja, pogojena z vremenom. Zdi se, da spremembam botrujejo tudi podnebne spremembe. Glive na Pokljuki se pojavljajo vsako leto vse pozneje. Pa ne le na Pokljuki, to opazamo tudi drugod. Če je pred desetletji september veljal za najbogatejši gobji mesec, se danes rast gob seli v pozni oktober ali celo november. Kje so že časi, ko je pokrajino pobelil sneg že okrog prvega novembra!

Eno od preteklih let, ki je bilo na Pokljuki tako hladno in mokro, da so se še sredi poletja pojavljale le glivne vrste zgo-

dnje pomladi, med njimi smrekova storževka (*Strobilurus esculentus*) in zoprna rdečelistka (*Entoloma hirtipes*), je bilo v pozni jeseni neverjetno bogato z grivami. Med njimi smo našli kar 14 različnih vrst, najpogostejša je bila dolgotrosna griva (*Ramaria longispora*), ki je pred tem v Sloveniji sploh še nismo zabeležili. Ta je obenem ena najlepših poključskih griv, zato jo tudi predstavljamo na fotografiji.

Pokljuka skriva veliko gobjih čarov, tako za nabiralce kot za poznavalce. Želimo si le, da bomo gobe tod tudi v prihodnje lahko občudovali in doživljali. ♦

POGLED NA
NABRANE GLIVE
Z ENE ZADNJIH
LETOŠNJIH
EKSKURZIJ NA
POKLJUKI. POZNAJE
KATERO?

OHRANJANJE SLOVENSKE NARODNE IDENTITETE S ČOPIČEM

BESEDILO • Aneja Rože Kravanja, zgodovinarica in umetnostna zgodovinarica
FOTOGRAFIJE • Sebastjan Kravanja

Delovanje Toneta Kralja od leta 1921 do 1945 na Primorskem

Tone Kralj (1900, Zagorica pri Dobropolju – 1975, Ljubljana; pokopan v Košanjevici na Krki) je bil akademski umetnik, ki je večino svojega življenja posvetil ohranjanju slovenske narodne identitete. Z likovnim ustvarjanjem v cerkvah slovenskih krajev, ki so po prvi svetovni vojni pripadli Kraljevini Italiji, ni izrazil le svojega upora proti totalitarnim režimom (zlasti fašizmu in nacizmu), temveč je označil prostor, ki je pripadal Slovencem.

Konec prve svetovne vojne jeseni 1918 je za Slovence, živeče na zahodnem delu slovenskega etničnega ozemlja, pomenil posebno prelomnico, saj je to ozemlje v skladu s t. i. prvim londonskim sporazumom iz leta 1915 zasedla italijanska vojska. Leta 1920 je sledil podpis Rapalske pogodbe, z njo so postali Slovenci, ki so živeli na današnjem zahodnem slovenskem ozemlju in čez današnjo slovensko-italijansko mejo, polnopravni državljani

Kraljevine Italije. Kraljevina Italija, ki je imela to ozemlje za svoje, je začela že zelo kmalu, zlasti po letu 1922, ko je Nacionalna fašistična stranka prevzela v državi oblast, nasilno vnašati vanj elemente tedanje italijanskosti.

Odpor proti italijanski fašistični oblasti na zasedenem ozemlju je trajal ves čas, že od vojaške zasedbe, in se je vzporedno s stopnjevanjem fašističnega terorja še okrepil med drugo svetovno vojno. Posebno mesto v uporabi so imeli narodno zavedni duhovniki, ki so leta 1920 znova ustanovili Zbor svečnikov sv. Pavla. Ta se je konec dvajsetih let 20. stoletja s takrat že nekdanjo Krščanskosocialno stranko združil v Tajno krščanskosocialno organizacijo, ki je delovala manj očitno, a nedvomno učinkovito. Rdeča nit njenega programa je bila nacionalna ideja, ki se je prepletala s katoliško, demokratično in jugoslovansko. Duhovniki, ki so ji pripadali, so bili tudi eni od osrednjih naročnikov Toneta Kralja.

Prva cerkev, ki jo je Kralj poslikal in preuredil v tedanji Julijski krajini, je bila cerkev sv. Helene na Premu v Brkinih. Nato je od leta 1927 do leta 1940 ustvarjal v osmih cerkvah. V začetku druge svetovne vojne se je vrnil v ta prostor ter do leta 1945 ustvarjal še v sedmih cerkvah. Osoboditev je dočkal v Trenti, ko je poslikaval cerkev Marije Device Lavretanske.

Ob pregledu njegovega ustvarjanja v tem času ne opazimo le, kako se je spremenil njegov slog: ta ni dobil le značilnosti nove stvarnosti z njenim upoštevanjem realnosti v poenostavljenem plastičnem obravnavanju figur, spremenil se je tudi v ikonografiji, ki jo sestavljajo bolj ali manj prikriti simboli. Če je bila sprva njegova likovna, uporniška govorica na Premu še dokaj mila (Upodobitev sv. Cirila in Metoda – zanimiv je detajl knjige, ki jo drži sv. Ciril: na odprti strani je molitev očenaš zapisana v staroslovanskih črkah in črkah navadne srbske cirilice.), je postala s stopnjevanjem fašističnega in

**STONE KRALJ,
POSLEDNJA SODBA,**
ŽUPNIJSKA CERKEV
SV. MIHAELA, LOKEV,
1942-1943.

Prizor prikazuje Kristusa Kralja, ki je ob poslednji sodbi prišel sedit. V nebeško kraljestvo sprejema trpeči slovenski narod na svoji levi strani, vrača pa predstavnike totalitarnih režimov (fašizma, nacizma, državnega sistema na Japonskem in komunizma) na svoji desni. V ozadju so upodobljena Goriška brda v cvetju, Sabotin, Solkanski most, Sveta gora in Alpe.

TONE KRALJ,
OZNANJENJE,
PODRUŽNIČNA CERKEV
SV. MARIJE DEVICE
LAVRETANSKE, TRENTA,
1945.

Marija Devica je v prizoru oznanjenja upodobljena v barvah slovenske trobojnice.

pozneje, po kapitulaciji Kraljevine Italije leta 1943, nacističnega režima vidnejša in odločnejša. Kralj je namreč v tem obdobju v cerkvah kot negativne like v svetopi-semških prizorih upodobil celo Gabriela D'Annunzia, Benita Mussolinija in Adolfa Hitlerja. Njegove slike kažejo upor tudi proti tišti italijanski duhovščini (morda celo proti Vatikanu), ki je podpirala raznarodovanje Slovencev, obenem pa tudi proti komunizmu in državnemu sistemu na Japonskem. Ko pa se je druga svetovna vojna bližala h koncu, se je umirila tudi njegova likovna govorica. Marija Devica v prizoru oznanjenja v trentarski cerkvi je upodobljena v barvah slovenske trobojnice, vendar večjih elementov upora ni zaznati. Križev pot, v katerega je vnesel prvine upora proti fašizmu, pa je verjetno prinesel pozneje, po drugi svetovni vojni.

S svojim likovnim ustvarjanjem in v sodelovanju z duhovniki naročniki je obe-

nem Kralj želel trpečemu slovenskemu ljudstvu približati cerkve kot zatočišča, v katerih bodo našli mir, obenem pa tudi vero v boljši jutri.

Pri ustvarjanju v cerkvah pa ni sodeloval le z narodno zavednimi duhovniki in s svojo ženo Maro Kralj, temveč tudi z narodno zavednim lokalnim prebivalstvom, ki mu je pomagalo pri preurejanju cerkva, postavljanju slikarskih odrov in celo pri slikanju. Kralj je lokalno okolje tudi večkrat upodobil.

Kraljeve poslikave so most med preteklostjo in sedanjostjo z mislijo na prihodnost, saj najdemo v njih tudi današnje vrednote, obenem pa je z njegovimi poslikavami povezana celotna Primorska, skupaj s prostorom onkraj današnje slovensko-italijanske meje. Predstavljajo ne le našo kulturno dediščino, temveč tudi našo primorsko oziroma slovensko narodno identiteto. ♦

TONE KRALJ, TRI POSTAJE KRIŽEVEGA POTA, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. MARIJE DEVICE LAVRETANSKE, TRENTA, VERJETNO PO KONCU DRUGE SVETOVNE VOJNE. Na postajah križevega pota je Kralj večkrat metaforično upodabljal raznarodovanje in odrešenje slovenskega naroda. V figuri Pilata pogosto zaznamo obrazne poteze Benita Mussolinija. Skoraj identični križev pot, kot je tišti v trentarski cerkvi, je Kralj upodobil že prej, leta 1941. Slike, upodobljene na steklu, je prinesel leta 1953 v cerkev sv. Jurija v Ilirski Bistrici. Šele nato je domnevno naslikal križev pot v trentarski cerkvi.

ŽIVLJENJE IN DELO MAJERICE NA PLANINI ZAJAVORNIK

BESEDILO IN FOTOGRAFIJE • Jerca Zaverl, majerica na planini Zajavornik

Drugo sezono delam kot majerica na planini Zajavornik. Za dobre štiri mesece se popolnoma preselim na planino – za sabo pustim vsakdanje življenje v dolini, opustim običajni ritem in štopim v povsem drug svet. Planina je nekaj posebnega, je svoj svet. Ko enkrat vstopiš vanj, veš, zakaj se vračaš.

Na naši planini med pašno sezono skrbimo za približno 50 živali, od tega je okoli 20 molznic. Krave molzemo dvakrat na dan, vse mleko pa predelamo v različne mlečne izdelke: zorjene in mlade sire, jogurte, kislo mleko, skuto, maslo in še kaj. Vse delamo ročno, po tradicionalnih postopkih, celo sirarimo še na ognju. Vsako sezono se trudimo ohranjati kakovost in raznovrstnost ponudbe. Največje priznanje za naše delo so zadovoljni gostje in kupci, ki se redno vračajo. Poleg tega smo ponosni prejemniki Znaka kakovosti Triglavskega narodnega parka in znamke Bohinjsko.

Poleg živinoreje smo usmerjeni tudi v turizem. Gostom, ki nas obiščejo, postrežemo z domačo hrano, pripravljeno po lokalnih, tradicionalnih receptih, značilnih za bohinjske planine. Ker smo v Triglavskem narodnem parku, na Pokljuki, je poudarek tudi na ponudbi značilnih lokalnih jedi, kot so na primer jedi iz bohinjske trdinke.

Delo majerice je lep poklic, premalo cenjen, a zelo pomemben. Je način življenja, povezan s tradicijo, naravo in ljudmi. In čeprav je to delo pogosto prezrto, je v resnici temelj tega, da planine ostajajo žive.

Naš vsakdanjik se začne malo pred peto uro zjutraj. Ob čaju si izmenjamo nekaj besed o dnevu, nato pa se lotimo dela. Navadno smo na planini dve ali tri osebe, občasno pa potrebujemo še dodatne roke. Dnevi so rutinski, a nikoli dolgočasni – vedno se zgodi kaj nepredvidljivega: živali, vreme, gostje ... Življenje na planini te vsak dan znova preseneti.

Najprej zberemo krave za molžo, nato sledita molža in priprava za sirarstvo. Po molži odženemo živino na pašnike, vsak dan na drug konec. Očistimo molzne naprave in molžišče, potem pa nas čaka sirarna. Pri nas ni stikal za elektriko – sirarimo na ognju, zato je treba poskrbeti tudi za drva in ogenj. Prvi del sirarjenja, če gre vse po sreči, končamo do enajste ali dvanajste ure. Med delom si okoli pol devetih privoščimo hitri zajtrk.

Ob enajstih odpremo kočo za goste, obiščejo nas posamezniki, skupine, šole, veliko je tudi tujcev. Z veseljem predstavimo delo sirarja na planini, življenje na planini in obiskovalcem postrežemo z domačimi jedmi in pijačo. Vmes nas čaka še delo v sirarni. Imamo tudi kotiček za prodajo izdelkov. Včasih jih tudi zmanjka, in to je pravzaprav najboljši dokaz o njihovi kakovosti.

Ob petih popoldne začnemo zbirati krave za drugo molžo, ki poteka približno uro pozneje. Po njej sledi še en del sirarske predelave. Veliko našega dela je prilagodenega ritmu živali in predelavi mleka. Vsak dan je fizično naporen, a tudi razgiban. Morda nas obiskovalci kdaj ne razumejo, a naš svet je drugačen – narekujejo ga krave, sirarna in narava. Vseeno pa večina ljudi prepozna trud in ceni prištost tega, kar ponujamo.

Dan se navadno konča okoli devetih zvečer, če se seveda ne zgodi kaj nepričakovanega: »Krave so ušle!« ali »Telička imamo!« ali pa »Krave s sosednje planine so prišle k nam!«. Takšni trenutki nas spravijo v smeh, včasih tudi utrudijo, a so del našega vsakdanjika, ki je zaradi tega tako enkraten.

Že skoraj dvanajst let sem vpeta v planine in planinske kočice – z nekaj premori. Za takšno pot sem se odločila, ker sem takrat dobila priložnost za to in sem si tega po tistem tudi želela. Čeprav zase ne bi rekla, da sem izkušena majerica, pa mi vsaka planina in vsaka izkušnja prinese kaj dragocenega. Vsaka lokacija ima svoje posebnosti, iz katerih se učim.

V Triglavskem narodnem parku je delo še bolj svojevrstno – z več pravili, omejitvami in tudi odgovornostjo. Vseeno pa menim, da za to delo ni dovolj, da si samo zaljubljen v naravo. Biti majer ni pobeg iz sveta. Planina ti da vetra. Pokaže ti, iz kakšnega testa si. Zahteva popolno predanost. Moraš biti delaven, iznajdljiv, vsestranski, poleg tega pa pripravljen odreči se marsičemu, kar je v dolini samoumevno.

Majer ni romantična figura s palico, ki gleda krave. Predvsem mora znati dobro početi veliko stvari, biti mora fizični delavec, gostitelj, organizator, kuhar, sirar, veterinar in še kaj. V ozadju je garanje: tiho, pogosto nevidno, a vredno vsakega trenutka.

Rada bi spodbudila več mladih, da se odločijo za to delo. Res je, da je sezonsko in neštalo, kar marsikoga odvrne. A če imaš voljo, znanje in priložnost, je marsikaj mogoče. Težava je pogosto v prenosu znanja med generacijami – mladi velikokrat nimajo prave podpore. Zato tudi številne planine in kočice ne najdejo majerjev: starejši ne zaupajo dovolj, mlajši pa obupajo.

V današnjem svetu, ob vsej tehnolo-

giji, dostopnosti podatkov, GPS-u in podobnem ni planine, ki bi ostala neodkrita. Priložnosti obstajajo, treba jih je le znati izkoristiti. Kot se pošalimo v gostinstvu: »Ni slabih lokacij, so samo slabe gostilne«. Treba je vztrajati in razmišljati širše, biti pripravljen na neuspehe in se iz njih učiti. Če imaš voljo in znanje, te bodo gostje našli. In bodo pripravljeni priti daleč, če jim ponudiš iskreno izkušnjo.

V Triglavskem narodnem parku so priložnosti za razvoj kmetijstva in turizma, le pravo povezavo je treba najti. Obstajajo tudi razpisi, ki ponujajo podporo pri izboljšavah in za lažje delo na planinah.

Triglavski narodni park je čudovito okolje z izzivi. Res pa je, da ljudje včasih težko sprejmejo pravila v parku – omejitve, kaj se sme in kaj ne. Doživimo tudi nestrpnost, ko koga prijazno opozorimo na neprimerno vedenje: hoja zunaj poti, vožnja z vozili po planini, psi brez povod-

ca, plenjenje gozdnih sadežev. Tu nas še vse čaka precej dela pri ozaveščanju.

Planina Zajavornik je postala zadnji dve leti bolj odprta za obiskovalce. Z veseljem sprejememo šolarje, skupine, posameznike, tujce – vsem pokažemo košček našega vsakdanjika. Zdi se mi prav, da odpremo vrata. Če nam v tem času uspe navdušiti vsaj nekaj ljudi, še posebno mladih, smo na pravi poti.

Veseli me, da domači obiskovalci vedno bolj cenijo naše delo. Tišči, ki se radi vračajo v naravo, razumejo naš trud in naš način življenja – pogosto v zelo zahtevnih razmerah. Gostje danes cenijo butičnost, osebni stik, čas, ki jim ga namenimo. In ravno to je največ – človeška toplota.

Zato ostajam tukaj. Ker verjamem, da delo majerja ni le poklic, je način življenja. In čeprav pogosto neopaženo, je to delo, ki pušči sledi: v ljudeh, naravi, mleku in siru. V vsaki zgodbi, ki jo ljudje ponesejo s sabo v dolino. ♦

SKUPNOST ŠOL BIOSFERNEGA OBMOČJA JULIJSKE ALPE –

leto 2025 v znamenju raziskovanja in sodelovanja

BESEDILO • Mojca Pintar

FOTOGRAFIJE • arhiv Triglavskega narodnega parka

Izobraževanje o naravi in človeku oziroma kulturni dediščini je velik del poslanstva narodnih parkov po svetu. Javni zavod Triglavski narodni park že ves čas svojega delovanja v sodelovanju s šolami pripravlja vrsto dejavnosti za učence. V preteklosti je naš fotografski poet slovenskih gora Jaka Čop otrokom s fotografijo pokazal Zlatorogovo kraljestvo. Danes z uporabo interaktivnih, izkustvenih in praktičnih orodij učencem pomagamo pridobivati znanje o našem edinem narodnem parku.

Več kot 7000 učencev, kolikor jih obiskuje šole na vznožju Julijskih Alp, se zaveda, da je življenje na tem območju prav posebna danost. Na to so ponosni, saj nima vsakdo priložnosti odraščati v tako izjemnem okolju. Z ustanovitvijo Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe smo 38 osnovnih in podružničnih šol še tesneje povezali ter v teh letih spletli posebne vezi prijateljstva in sodelovanja. Naš skupni cilj ostaja ozaveščanje o po-

menu biosfernega območja in iskanje načinov, kako ohraniti to bogato naravno in kulturno dediščino za prihodnje rodove.

Leto 2025 je bilo za učence Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe znova polno doživetij, raziskovanja in novega znanja o naravi ter kulturi Julijskih Alp. Do konca oktobra se je naših delavnic in dogodkov udeležilo več kot 1600 učencev. Več kot 800 otrok se je maja sprehodilo po Soški poti in sodelovalo na tradicionalnih Belarjevih dnevih. Izšla je 11. številka otroškega časopisa Skupnosti šol Biosfernega območja Julijske Alpe, ki jo je prejelo vseh 7000 učencev sodelujočih šol. V njej so učenci odkrivali, zakaj so gore našega parka toliko več kot le lepi razgledi – spoznali so svet kamnin, starih gorskih podorov in skritih geoloških procesov, ki

oblikujejo pokrajino Julijskih Alp.

Jesenski del leta je bil v znamenju raziskovanja drugih zavarovanih območij. Oktobra smo skupaj z učenci Osnovne šole Bovec in Osnovne šole Kranjska Gora obiskali avstrijsko biosferno območje Nockberge, kjer so nas prijazno sprejeli domačini ter nam razkazali čudoviti svet macesnov, cemprinov in planinskih razgledov. Za učitelje pa smo pripravili strokovno ekskurzijo na Dobrač in v zamejsko Slovenijo, kjer smo spoznavali dobre prakse sodelovanja med šolami, lokalnimi skupnostmi in zavarovanimi območji.

Zanimivo in raznoliko pa je bilo tudi dogajanje pri Mladih nadzornikih. V začetku leta smo se povzpeli na Galetovec, se udeležili Festivala gorniškega filma in se sprehodili po učni poti Triglavske Bi-

**OBISK V AVSTRIJSKEM
BIOSFERNEM OBMOČJU
NOCKBERGE (LEVO)**

**UDELEŽENCI STROKOVNE
EKSKURZIJE NA DOBRAČ
(DESN0)**

VZPON NA SLEMENOV ŠPICO

štrice, kjer smo skupaj očistili in uredili informativne table. Aprila smo sodelovali v akciji Prijatelji, očistimo Bohinj!, z njo smo pomagali očistiti severno obalo Bohinjskega jezera. Že nekaj dni pozneje smo se z vlakom odpravili na raziskovanje Mosta na Soči. Poleti so bili naši mladi nadzorniki posebno dejavni: na taboru v Trenti smo skupaj raziskovali dolino Trenta. Julija smo sodelovali tudi v mednarodni akciji Mladi na vrhu, ki povezuje mlade iz vseh alpskih držav. Naša skupina se je povzpela na Slemenovo špico, kjer smo razmišljali o vplivu človeka na gorsko naravo in iskali načine, kako zmanjšati erozijo ter ohraniti gorske poti. Mlada predstavnika, Jošt iz Gorij in Julija iz Stare Fužine, sta v spremstvu mentorice Mojce Pintar zastopala Slovenijo na 21. mednaro-

dnem taboru mladih nadzornikov v Italiji, kjer so se zbrali mladi iz kar dvanajstih držav. Jeseni smo oznamovali evropski dan mladih v parkih s sprehodom po Pokljuški soteski, oktobra smo obiskali Krajski park Debeli rtič in Naravni rezervat Škocjanski zatok, v Bohinju pa gostili mlade nadzornike iz italijanskega Naravnega parka Julijsko predgorje, s katerimi nas povezuje dolgoletno prijateljstvo.

Tudi letos je bilo naše sodelovanje z učitelji, učenci in lokalnimi skupnostmi

prežeto z vedoželjnostjo, ustvarjalnostjo in željo po varovanju narave. Ob vseh teh dejavnostih mladi spoznavajo, da je življenje v Julijskih Alpah zares nekaj posebnega – in da smo prav vsi odgovorni za to, da ohranimo to bogastvo tudi za prihodnje rodove.

Več o dejavnostih, doživetjih in projektih Skupnosti šol si lahko preberete na spletišču Triglavsko zakladnica, kjer boste našli tudi otroški časopis z zanimivimi prispevki iz Julijskih Alp. ♦

**OBISK OSNOVNE ŠOLE DUŠANA MUNIHA
MOST NA SOČI (SREDINA ZGORAJ)**

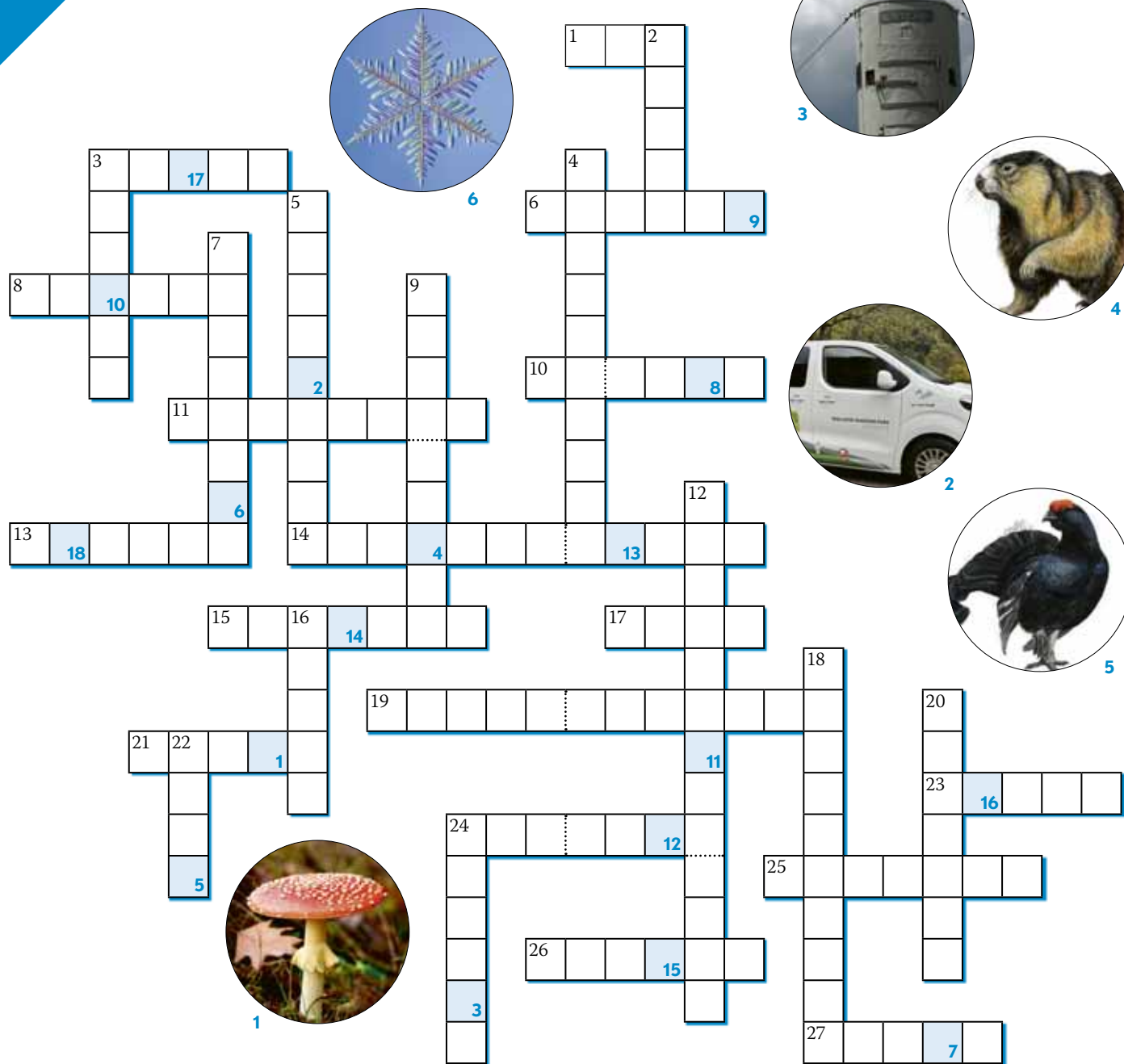
**ZASTOPNIKA SLOVENIJE NA
21. MEDNARODNEM TABORU MLADIH
NADZORNIKOV V ITALIJI (LEVO)**

NAGRADNA KRIŽANKA

PRIPRAVILA • Maja Fajdiga Komar

FOTOGRAFIJE • arhiv Triglavskega narodnega parka

VODORAVNO: 1. slap v soteski Vintgar, 3. gorska planota v Bohinju, nekoč porasla z gozdom, 6. naravni park v Avstriji, blizu tromeje, 8. kraški izvir pri vasi Plužna, desni pritok Soče, 10. del Trente kjer stoji Dom Trenta, 11. slovenski poznavalec gliv, 13. nasprotno od gora, 14. slika 3, 15. kraj kjer se stekata dve reki, 17. z njimi se vozimo po

snegu, 19. slika 1, 21. zimsko oblačilo, 23. šotno barje na Pokljuki, 24. kako dolgo se morajo sušiti drva preden jih pokurimo, 25. umetno jezero nad kočjo pri Triglavskih jezerih, 26. slika 4, 27. slika 2.

NAVPIČNO: 2. planšar na Bohinjskih planinah, 3. gora vzhodno nad Dolino Triglavskih jezer, 4. nemški naravni park, ki je po-

magal pri gradnji Doma Trenta, 5. naša druga najvišja gora, 7. slika 6, 9. narodnozaveden slikar, ki je poslikal veliko cerkva na Primorskem, 12. največja vrsta ptice v TNP, 16. dolina blizu Planice, 18. planina na Pokljuki, 20. slika 5, 22. jama na planini Krštenica, 24. pomagajo pri hoji po poledenem snegu.

POSKRIBIMO,

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----

GESLO: Črke z označenih polj v križanki prenesi na ustrezna mesta! Gesla križanke so skrita v prispevkih te številke. **Rešitev nagradne križanke pošljite do 1. februarja 2026 na naslov:** Triglavski narodni park, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled. Ne pozabite napisati svojega naslova. Med prejetimi rešitvami bomo izžrebali 5 nagrajencev.

PREVOZI NA KLIC, (NAD)STANDARD ZA OBČANE

BESEDILO • Miro Kristan, Posoški razvojni center

FOTOGRAFIJE • arhiv Toyota Slovenija

Dostopnost do storitev na podeželju je pogosto odvisna od mobilnosti posameznika. Prevozi na klic so prinesli dopolnitev medkrajevnih linij javnega potniškega prometa pa tudi razbremenitev posameznikov, ki so sicer svoje otroke, sorodnike ali prijatelje zapeljali z osebnim vozilom.

Klasični medkrajevni javni potniški promet temelji na standardih dostopnosti, ki pa so zelo odvisni od števila prebivalcev. Zato kljub ponudbi, ki je zadnje

Kot mama sem zelo zadovoljna z organizacijo prevoza otrok na obšolske dejavnosti. Prevozi so prilagojeni urnikom posameznih dejavnosti, to mojemu otroku štirikrat na teden omogoča redno udeležbo treningov v Tolminu, brez dodatnih obremenitev za nas starše. Menim, da je takšna oblika podpore zelo koristna in bi bilo dobro, če bi se nadaljevala tudi v prihodnje.

Katja Černuta, Kobarid

Od prvega razreda sem se morala vsak dan voziti v Tolmin po otroke, da sem jih pripeljala iz šole domov, včasih sem šla tudi po dvakrat na dan ali več v Tolmin in nazaj. Če sem želela medtem še kaj postoriti doma na kmetiji ali skuhati kosilo za družino, je bilo težko, vožnja mi je vzela veliko časa. Zdaj je veliko lažje, lahko se lotim daljšega dela na kmetiji: vem, da me čas ne priganja in da bom lahko v miru dokončala delo, ker pridejo otroci domov s kombijem. Zelo smo hvaležni za kombi Triglavskega narodnega parka in prevoz otrok iz šole domov.

Valerija Kutin, Čadrg

čase izboljšana, v številnih podeželskih skupnostih težave z mobilnostjo še vedno niso rešene.

Prevozi na klic so bili najprej preizkušeni v občini Bovec, nato pa se je sistem razširil še v Kobarid, Tolmin, Bohinj in Kranjsko Goro. Organizacija prevozov deluje s pomočjo aplikacije Toyota GO, vanjo se oseba prijavi na vožnjo glede na mesta, ki so na voljo.

Med šolskim letom se prevozi na zahtevo uporabljajo predvsem za prevoz otrok na popoldanske dejavnosti, v pole-

Imava tri otroke in sva taksi starša večino časa v tednu. E-kombi Triglavskega narodnega parka nama precej olajša življenje, saj velikokrat opravi prevoz namesto naju in je super prihranek časa.

Helena in Simon, Stara Fužina

V resnici čutimo, da se s temi prevozi na popoldanske dejavnosti otrok uresničuje nadstandard za prebivalce parka. Vse skupaj dobro poteka po ustaljenem urniku med letom, poleti pa se e-kombi uporablja tudi za prevoze turistov. Lahko bi razmislili še o dopoldanskih prevozech za starejše občane na klic, saj običajnega javnega prevoza pri nas skoraj ni. Vsekakor so storitve z e-kombijem zelo uporabne, zanje smo vsi uporabniki tudi zelo hvaležni.

*Urška Mlekuž Vončina,
Log pod Mangartom*

tnih mesecih pa tudi za prevoz turistov. Linije so oblikovane tako, da razbremenijo starše oziroma druge posameznike, ki sicer opravljajo vlogo prevoznikov. V takšnem okolju prevozi na zahtevo niso alternativa klasičnemu javnemu potniškemu prometu, temveč ga pomembno dopolnjujejo. Poglavitni kazalnik uspešnosti storitve ni absolutno število prepeljanih potnikov, temveč to, da se občanom omogoči dostop do storitev in dejavnosti, ki jih v domačem kraju nimajo.

To je pomemben prispevek k izboljšanju kakovosti bivanja in zagotavljanju enakih možnosti tudi v oddaljenih območjih parkovnih skupnosti. ♦

Sinova se vozita z e-kombijem enkrat na teden na trening. Tištega dne sta samostojna in sem lahko brez skrbi, jaz pa počnem kaj drugega in nisem prevoznica vse popoldne. Prevoz uporabljamo vsak teden.

Polona Kos, Koritnica

Prevozi na klic 2024/25

	OKT. 24	NOV. 24	DEC. 24	JAN. 25	FEB. 25	MAR. 25	APR. 25	MAJ 25	JUN. 25	SKUPAJ
Bovec	138	126	81	110	81	100	115	151	61	963
Kobarid	14	288	186	273	199	277	216	199	94	1746
Tolmin	0	148	156	205	104	235	155	204	103	1310
Bohinj	106	152	143	192	124	184	100	132	73	1206
										5225

SKUPNO JE BILO V ŠOLSKEM LETU 2024/25 OPRAVLJENIH 5.225 PREVOZOV, največ v občini Kobarid (1.746), sledita Tolmin (1.310) in Bohinj (1.206), najmanj pa v Bovcu (963). Otroci iz bovške občine opravijo sicer najdaljše poti – npr. iz Trente ali Loga pod Mangrtom do Tolmina.

S TRAJNOSTNIM TURIZMOM DO BOLJŠE KAKOVOSTI ŽIVLJENJA

BESEDILO • Mojca Smolej
FOTOGRAFIJA • Aleš Zdešar

Čezmejno biosferno območje Julijske Alpe se sooča z različnimi pritiski človeka na okolje - množičnim turizmom na slovenski strani in odseljevanjem mladih na italijanski strani.

Projekt Itinerat je mednarodni projekt, ki je prejemnik sredstev iz programa Interreg VI-A Italija-Slovenija 2021–2027. Začel se je 1. julija 2025 in bo trajal trideset mesecev. Vodilni partner Naravni park Julijsko Predgorje in drugi štirje partnerji, Triglavski narodni park, Posoški razvojni center, občina Gemona del Friuli ter občina Kobarid z drugimi pridruženimi partnerji si bodo z različnimi projektnimi aktivnostmi prizadevali za skupni cilj – postaviti enotno in trajnostno turistično strategijo, ki bo prispevala k ohranjanju narave in kulturne dediščine, razvoju lokalnega gošpodarstva in izboljšanju kakovosti življenja na obeh straneh meje.

Triglavski narodni park bo v projektnih aktivnostih ozaveščal najmlajše in druge različne deležnike, obnovil del razstav v Info središču Dom Trenta in nadgradil digitalne vsebine za boljše spremljanje in obveščanje obiskovalcev. Več o projektu si lahko preberete: <https://www.tnp.si/sl/podrocja-dela/projekti-in-raziskave/projekti/itinerant/>. ♦

ISKANJE RAVNOVESJA MED ČLOVEKOM IN NARAVO V ALPAH

BESEDILO • Irma Pivk

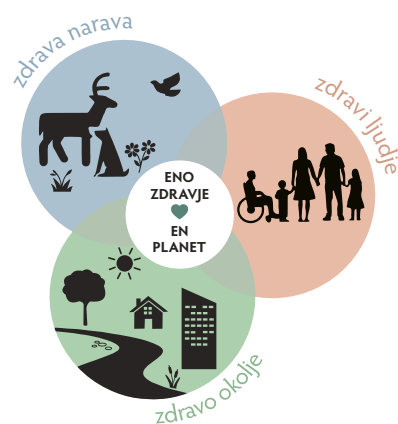
Alpe so eno najobčutljivejših gorskih območij na svetu, kjer se posledice podnebnih sprememb in pritiski turizma občutijo še posebno močno. Projekt LiveAlpsNature povezuje partnerje iz šestih alpskih držav, zato da bi našli nove načine, kako ohraniti bogato biotsko raznovrstnost in hkrati ljudem omogočiti kakovostno preživljanje časa v naravi.

Partnerji pri projektu iščemo nove načine za zmanjšanje pritiska rekreacijskih in športnih dejavnosti na naravo – od izboljšanega upravljanja obiskovalcev in ozaveščanja do vpeljave naravi prijaznejših oblik rekreacije. Pomemben del projekta je tudi pristop One Health, ki poudarja, da zdravje ljudi in narave ni ločeno, temveč tesno povezano.

Poseben poudarek je namenjen digitalnim orodjem, saj vse več obiskovalcev pri gibanju v naravi uporablja aplikacije, ki vplivajo na izbiro poti in vedenje v prostoru. Projekt raziskuje, kako lahko prav ta digitalna orodja prispevajo k boljšemu usmerjanju obiskovalcev in zmanjševanju pritiska na občutljive dele alpskega prostora.

Ob tem projekt upošteva tudi to, da podnebne spremembe že spreminjajo razmere v gorah in bodo vplivale na to, kako bodo ljudje v prihodnosti obiskovali naravo – kje, kdaj in za katere dejavnosti se bodo odločali, hkrati pa bo zaradi segrevanja alpski prostor verjetno postal še privlačnejši za obiskovalce.

V sklopu projekta Javni zavod Triglavski narodni park preizkuša konkretne načine za usmerjanje obiskovalcev in ozaveščanje o vplivih rekreacijskih in športnih dejavnosti. S tem prispeva k ohranjanju narave ter krepitevi ravnovesja med doživljanjem in varstvom alpske pokrajine. ♦

SODELOVANJA NARAVOVARSTVENIH NADZORNIKOV

BESEDILO • *Sašo Hrovat*

FOTOGRAFIJA • *arhiv Triglavskega narodnega parka*

Delo naravovarstvenih nadzornikov Triglavskega narodnega parka je bilo tudi letošnje leto zelo raznoliko. Poleg rednih nalog nadzora smo sodelovali z drugimi službami Javnega zavoda Triglavski narodni park, na primer pri vodenju obiskovalcev po parkovnih učnih poteh (šotna barja na Pokljuki, Pot Triglavske Bistrice, Soška pot, Moštnica), pomagali smo izpeljati Belarjeve naravoslovne dneve v Trenti in dejavnosti programa Mladi nadzornik. Pogosto smo v množičnih občilih opozarjali na odgovorno obiskovanje narave in najpogostejše kršitve.

Sodelovanje z Ministrštvom za obrambo, predvsem s 15. helikoptersko eskadriljo Slovenske vojske, je zagotovilo pomoč pri prevozu materiala na nedostopne pline (Velo polje, Laz itn.). Sodelovanje z Ministrštvom za notranje zadeve v okviru policijskih okolišev na območju parka ali ob njegovi meji poteka predvsem v preventivnih akcijah ter skupnem obveščanju obiskovalcev parka (akcija Varno v gore, skupni obhodi z Gorsko policijsko enoto predvsem v poletnih mesecih). Sodelujemo tudi z lastniki kmetijskih in gozdnih

zemljišč na območju parka, na primer pri čiščenju planin (Velo polje, Dedno polje).

Ob nadzoru ima tudi varstvo in upravljanje vrst prostoživečih živali v Triglavskem narodnem parku dolgo tradicijo. To so na eni strani zavarovane vrste, pri katerih se z zbiranjem podatkov spremlja njihovo stanje, na drugi strani pa so vrste, ki so po lovski zakonodaji opredeljene kot divjad in so predmet načrtnega upravljanja. V prvem varstvenem območju se izvajata le nadzor in zbiranje podatkov, v drugem in tretjem varstvenem območju pa tudi lov.

Med letošnjimi izpeljanimi nalogami, pomembnimi tudi za druge organizacije, naj omenimo predstavitev stanja, ciljev in ukrepov za varstvo in upravljanje alpskega kozoroga v Triglavskem narodnem parku. Sicer pa se podatki opazovanj posameznih vrst prostoživečih živali zbirajo že vrsto let in prikazujejo stanje ter populacijsko dinamiko posamezne vrste. Zbrani so bili podatki sistematičnih opazovanj planinskega orla, divjega petelina, ruševca, gamsa, kozoroga in svizca ter podatki priložnostnih opazovanj rjavega medveda, volka, risa, šakala in divje mačke ter lovnih vrst. •

ZA OHRANJANJE IN RAZVOJ KMETIJSTVA IN PODEŽELJA

BESEDILO • Renata Iskra • Davorin Koren

FOTOGRAFIJE • arhiv Triglavskega narodnega parka

Z Javnim razpisom za dodeljevanje pomoči za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter podeželja na območju Triglavskega narodnega parka se sledi temle ciljem:

- ohranjanje kmetijskih zemljišč in kmetijske krajine v Triglavskem narodnem parku;
- spodbujanje razvoja trajnostne pridelave in predelave kmetijskih proizvodov ter lesa in lesnih proizvodov;
- ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali in sort kmetijskih rastlin;
- ohranjanje arhitekturne identitete, tradicionalnih tehnik gradnje ter krajevno značilne stavbne tipologije;
- spodbujanje trajnostnega turizma pri nosilcih Znak kakovosti Triglavskega narodnega parka;
- razvijanje certifikacijskega sistema Znak kakovosti Triglavskega narodnega parka;
- spodbujanje izobraževanja in vseživljenjskega učenja za boljšo zaposljivost.

Razpis je po novem razdeljen na več ukrepov, ki se lahko objavijo posamezno ali v skupini glede na sredstva, ki so na voljo. Pomoč namenjamo temle ukrepom:

- ukrep 1: izboljšanje pogojev za razvoj kmetijskih gospodarstev
 - ukrep 1.1: spodbujanje razvoja pridelave, predelave in trženja kmetijskih proizvodov ter lesa in lesnih proizvodov
 - ukrep 1.2: izboljšanje pogojev za pašo živali
 - ukrep 1.3: ohranjanje za območje značilne stavbne tipologije
 - ukrep 1.4: enkratna pomoč dijakom in študentom
- ukrep 2: pomoč za promocijo gostinsko-naštanitvenim obratom
- ukrep 3: naložbe posebnega pomena
- ukrep 4: izobraževanje in usposabljanje nosilcev Znak kakovosti Triglavskega narodnega parka
- ukrep 5: pomoč za ukrepe izmenjave

znanja in informiranja v kmetijskem in gozdarskem sektorju

Letos sta bila objavljena kar dva roka Javnega razpisa za dodeljevanje pomoči za ohranjanje in razvoj kmetijstva ter podeželja na območju Triglavskega narodnega parka v letu 2025 za ukrepe izboljšanje pogojev za razvoj kmetijskih gospodarstev in pomoč za promocijo gostinsko-naštanitvenim obratom z ukrepi 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 in 2.

Na razpis je v obeh rokih skupaj prišlo kar 38 vlog. V prvem roku je bilo podprtih 16 najboljše ocenjenih vlog, v drugem roku pa še dodatnih sedem. Od tega je bilo podprtih sedem projektov na ukrepu 1.1: spodbujanje pridelave, predelave in trženja proizvodov, trije projekti na ukrepu 1.2: boljši pogoji za pašo, štirje projekti na ukrepu 1.3: ohranjanje značilne stavbne tipologije, sedem projektov na ukrepu 1.4: pomoč dijakom in študentom in en projekt na ukrepu 2: pomoč za promocijo gostinsko-naštanitvenim obratom.

Sofinanciranje projektov je znašalo 85-odstotno vrednosti projekta brez DDV. Kmetije in kmetijska gospodarstva so ta-

RAZPISI

Z objavo razpisov bomo nadaljevali tudi v letu 2026, predvidoma spomladi. Zato vabljeni k spremljanju naše spletne strani (razpisi so vedno objavljeni v zavihku Javni zavod – Uprava – Obvestila) in našega Facebook profila. Seveda pa so informacije o razpisih dostopne tudi pri sodelavcih Javnega zavoda Triglavski narodni park in v naših informacijskih središčih. Z veseljem vam bomo pomagali z več informacijami, če jih boste potrebovali.

ko v letošnjem letu skupaj pridobili več kot 130.000 evrov pomoči. Preostala sredstva so bila porabljenja na drugem razpisu za ukrep 5: izmenjava znanja, in sicer za usposabljanje na področju sirarstva in pašništva.

SKUPAJ V NARAVI

BESEDILO IN FOTOGRAFIJI • Marjeta Albinini

V slovenski veljavni pravni ureditvi se za osebe z različnimi ovirami, invalidnostjo oziroma hendikepom večinoma uporablja izraz *invalid* oziroma *invalidna oseba*. Invalidnost so najprej opredeljevali iz medicinskega zornega kota, pozneje pa tudi z ekonomskega. Obakrat pa so opredelitve temeljile na omejitvah. V sedemdesetih letih 20. stoletja so se pri opredelitvah preusmerili na funkcionalne vidike, ki so določali posledice okvare in ovire ter načine, kako se kažejo pri delu in vključevanju v okolje. Invalidnost torej ni bila več stvar posameznika, temveč se je odgovornost prenesla na državo oziroma družbo. Današnje razumevanje invalidnosti upošteva individualne potrebe posameznikov pa tudi pomanjkljivosti in ovire v družbi. Odgovornost se torej decentralizira. Z novim razumevanjem invalidnosti se je razvil tudi proces integracije.

V Evropski uniji se število oseb z oviranostmi ocenjuje na podlagi raziskave EU-SILC (*The EU Statistics on Income and Living Conditions*). Po podatkih za leto 2020 je bilo v Sloveniji 22,1 odstotka oseb z oviranostmi, starih 16 let in več. Število oseb z oviranostmi postopno narašča, to je posledica staranja prebivalstva in povečanja razširjenosti nenalezljivih bolezni.

Triglavski narodni park je bil ustanovljen in je upravljan z več cilji, med drugim, da omogoča obiskovanje in doživljanje. Torej tudi osebam z različnimi vrstami oviranosti. V javnem zavodu razumemo privlačnost in vrednost sveta pod Triglavom ter hkrati željo in radovednost vsakogar, da ta dragoceni prostor obiše, začuti in spozna – kljub morebitni oviranosti. S tem zavedanjem se pri izvajanju projektov in dejavnosti že več let uspešno povezujemo s posameznimi organizacijami, ki delujejo na področju dela z osebami s posebnimi potrebami.

Letos smo prvič sodelovali pri projektu italijanskih partnerjev na temo inklu-

zivnosti pri izvajanju športnih aktivnosti v naravi. Vodilni partner je bilo društvo Idee di Corso, eden od partnerjev pa tudi naš čezmejni park Julijsko predgorje iz Rezije. Osrednja aktivnost projekta je bil tridnevni tabor, ki je z »bazo« v domu Pian dei Ciclamini v Terski dolini potekal sredi septembra. Namenjen je bil delitvi dobrih praks in aktivnemu druženju udeležencev, ki so se, ne glede na oviranosti,

skupaj udeležili plezanja v naravni steni, obiskali jamo Villanova, se spustili z rafatom po reki Ter in se sprehodili po učni poti skozi gozdove v bližini doma. Aktivnosti so se udeležili tudi predstavniki in uporabniki Varstveno-delovnega centra Tolmin. Z njimi bomo prihodnje leto skušali vrniti povabilo Italijanom ter organizirati srečanje v Posočju. ♦

Vir: www.irssv.si, www.nijz.si

KAKO V NARAVI ZVENIJO SONČNI VZHOD, REKA IN PAŠNIK?

BESEDILO • Petra Mlakar

FOTOGRAFIJA • arhiv Triglavskega narodnega parka

Ozaveščanje o obstoju in pomenu štirih Unescovih biosfernih območij v Sloveniji, tudi Biosfernega območja Julijske Alpe, katerega srce je Triglavski narodni park, letos krepimo z zvoki, posnetimi v naravi. Pri tem smo tesno sodelovali z Radiem Slovenija.

V Unescov program Človek in biosfera so v Sloveniji uvrščena štiri biosferna območja – Julijske Alpe, Škocjanske jame, Kozjansko in Obsotelje ter Mura. V sodelovanju z Radiem Slovenija je nastal izjemno dragocen zvočni zapis: zvoki narave Unescovih biosfernih območij Slovenije. Radijski ustvarjalci so nenavadni navdih našli v območjih prvine narave in med prebivalci, ki to naravo ohranjajo, sledijo izročilu in vztrajno iščejo ravnotežje s sodobnimi izzivi. Na pisano cvetočih travnikih in planšarijah, v čarobnih globinah kraških jam, med jablanami in skrivnostni živalskega sveta, ob reki in mlinih ter med preprostimi ljudmi se živo spleta harmonije zvokov, ki jim ritmično odmerja narava.

Zvočni zapisi narave, dostopni vsem

V ta čudoviti svet, ki ga lahko dojemamo z vsemi čuti, se je podal Nejc Jemec, novinar Vala 202, in posnel edinstvene zvočne razglednice naših biosfernih območij. Prištni zvoki, ujeti v digitalni zapis, nas vabijo, da ta svet zgolj poslušamo in se morda prav zato lažje potopimo v njegovo bistvo.

Zvoki so odslej na voljo vsem, ki jim želijo prisluhniti. Nekomu bodo omogočali pobeg iz vsakdanjika in sprostitve, drugemu bodo približali kraje, ki jih ne more obiskati. Vse nas bodo spodbujali k spoštljivemu obiskovanju Unescovih biosfernih območij in iskanju navdiha v prištni naravi. Imajo pa tudi poseben pomen za ranljive skupine ljudi, posebno za slepe in slabovidne. Posneti zvoki so poslušal-

cem na voljo tudi med podkasti Vala 202 Izlet doma.

Kaj sploh so Unescova biosferna območja?

Biosfera je izraz za celoten prostor na Zemlji, v katerem živijo organizmi; biotska raznovrstnost ali biodiverziteteta pa pomeni, da se na nekem območju pojavlja veliko rastlinskih in živalskih vrst. V biosfernih območjih je poudarek na sožitju med ljudmi in njihovim okoljem. To pomeni, da zavarovana narava ni pomembnejša od uravnoveženega gospodarskega razvoja in kakovosti bivanja. Prav zato vzpostavljajo pozitiven odnos in enakovredno partnerstvo med človekom in naravo.

Namenjena so ohranjanju raznolikosti živalskih in rastlinskih vrst, zagotavljanju trajnostnega razvoja in trajnostne rabe naravnih virov. Vsa slovenska Unescova biosferna območja na območjih zavarovane narave na novo obujajo sodelovanje in dajejo večji pomen solidarnosti, oživljajo tradicijo, ki odpira nove poti pri pridelavi hrane, skrbijo za trajnostno oskrbo z vodo in energijo ter v najširšem pomenu ustvarjajo temelje za novo kakovost bivanja. Izobraževanje, raziskovanje in inovacije imajo v teh prizadevanjih izjemno pomembno vlogo. V središču vsega je človek, njegovo današnje življenje in možnosti za prihodnost.

Unesco, Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo, je interdisciplinarni program Človek in biosfera (Man and the Biosphere Programme ali s kratico MAB) začela izvajati leta 1971. To je medvladni raziskovalni program, ki postavlja svetovno mrežo biosfernih območij. Trenutno je vanjo zajetih 785 biosfernih območij v 142 državah sveta. ♦

KRATKE NOVICE

BESEDILO • *Petra Mlakar • mag. Igor Zakotnik*

FOTOGRAFIJI • *arhiv Triglavskega narodnega parka • Aleš Zdešar*

PRIPRAVA NAČRTA UPRAVLJANJA

Med prednostnimi nalogami Javnega zavoda Triglavski narodni park v letu 2025 je priprava načrta upravljanja, osrednjega programskega dokumenta za naslednjih deset let. V njem so opredeljeni cilji, naloge in aktivnosti za upravljanje parka.

Po sklepu o pripravi načrta upravljanja so bila pridobljena izhodišča deležnikov, sklican je bil forum zainteresirane javnosti, opravljeno je bilo obsežno analitično in načrtovalsko delo, izpeljane so bile delavnice in sestanki. Na podlagi izhodišč, ocene preteklega upravljanja, spremenjenih razmer in razvojnih trendov je v osnutku posebna pozornost namenjena krepitvi izvajanja nalog varstva narave, varstvu kulturne dediščine, upravljanju Biosfernega območja Julijske Alpe, usmerjanju obiskovanja, umirjanju prometa, upravljanju naravnih vrednot, blaženju podnebnih sprememb in projektne delu.

Osnutek načrta upravljanja je v sklepni fazi priprave. Po obravnavi in potrditvi sveta zavoda bo poslan v mnenje parkovnim lokalnim skupnostim. Na podlagi mnenj bo osnutek dopolnjen in poslan v javno obravnavo, sklican bo tudi forum zainteresirane javnosti. Skladno s stališči do podanih pripomb in pobud bo oblikovan predlog načrta, ki bo dan v sprejem svetu zavoda in nato predložen vladi Republike Slovenije. Načrt upravljanja se sprejme z uredbo.

OBNOVLJENI CERTIFIKATI

Komisija za ocenjevanje pri Federaciji Europarc je potrdila certifikat za čezmejno sodelovanje in Evropsko listino za trajnostni turizem za čezmejno Ekoregijo Julijske Alpe do leta 2030. Ekoregijo Julijske Alpe sestavljata Triglavski narodni park skupaj z Biosfernim območjem Julijske Alpe in italijanski Naravni park Julijsko predgorje. Pri pridobivanju certifikata je največji poudarek ocenjevalcev na skupnih ciljih, upravljanju in komunikaciji med upravljavci in z deležniki. Pomemben je tudi pregled uresničevanja preteklih priporočil ocenjevalcev in samega napredka, če gre za obnovo certifikata. Parka sta prvič pridobila certifikat leta 2009 in sta ga letos obnovila že tretjič. S podaljšanjem Evropske listine za trajnostni turizem je park uspešno podaljšal tudi okoljski certifikat Slovenia Green.

ZA TRILATERALNI PARK MIRU

V Trenti je septembra potekalo srečanje koordinacijskega odbora Čezmejnega biosfernega območja Julijske Alpe, na katerem je bila podpisana temeljna izjava za razglasitev trilateralnega Parka miru. To naj bi bilo trilateralno Unescovo čezmejno biosferno območje, ki naj bi ga sestavljali Biosferno območje Julijske Alpe na slovenski strani (v upravljanju Triglavskega narodnega parka) in istoimensko biosferno območje na italijanski strani (v upravljanju Naravnega parka Julijsko predgorje), osrednje območje tretjega dela pa bi bilo območje Naravnega parka Dobrač z okolico na avstrijski strani. V zadnjem si pred tem prizadevajo za razglasitev tamkajšnjega biosfernega območja; to je prvi korak k razglasitvi trilateralnega biosfernega območja.

REGIJSKI PARK POHORJE – NOV BISER MED SLOVENSKIMI REGIJSKIMI PARKI

BESEDILO • Regionalna razvojna agencija za Podravje - Maribor in Partnerstvo za Pohorje
FOTOGRAFIJI • Jurij Pivka • Ana Soršak

Raznvrstna geološka zgradba, razgiban relief in bogata vodnatost so temelj ohranjene pohorske narave in krajine: obsežnih stoletnih gozdov, travnikov, mokrišč, šotnih barij, jezer in potokov. Spoštljiv odnos domačinov do narave je tod v stoletjih sooblikoval enega najdragocenejših naravovarstvenih območij v Sloveniji in tudi v Evropi. Njegov ovršni del pa je nov biser med slovenskimi regijskimi parki: Regijski park Pohorje. Odkrijte posebnosti, ki se skrivajo sredi skrivnostnih pohorskih gozdov, v vseh letnih časih; še posebno očarljivo pa je tod pozimi, ko se narava ovije v belino in prijetno tišino.

Skrivnostna barja: Lovrenška jezera, Črno in Ribniško jezero

Med največjimi posebnostmi Regijskega parka Pohorje in njegove okolice, ki še zlasti vabijo k obisku, so pohorska barja. To so večinoma visoka šotna barja, za katera je značilno, da nimajo stika s podtalno vodo in se napajajo le z deževnico. Tukajšnja barja skupaj s poključskimi in jelovškimi veljajo za nekaj izjemnega, saj so najdlje na jug pomaknjena pokrajina tega tipa v Evropi. Če jih želite doživeti, se odpravite k slikovitim jezerom v objemu tihega, skrivnostnega utripa pohorskih gozdov: Lovrenškim jezerom ter Črnemu in Ribniškemu jezeru.

ČRNO JEZERO

POHORJE

Pohorje spada med večja in štrnjena gozdnata območja v Sloveniji. Velja za najobsežnejše silikatno gorovje v Sloveniji in se zelo razlikuje od preostalega alpskega sveta. Zaradi svojih posebnosti je del ekološke mreže Natura 2000. Regijski park Pohorje so razglasili leta 2024. Obsega 5200 hektarov. ♦

Slikoviti slapovi: slap Šumik in slap Skalca

Tudi ob slapovih ne boste ostali ravnodušni. Najslikovitejša sta slap Šumik sredi prvinske pohorske divjine in slap Skalca, eden večjih slapov na Pohorju. Oba sta priljubljena med obiskovalci v vseh letnih časih, ki igrivo spreminjajo tukajšnjo pokrajino, še posebno Šumik pa je v zimski preobleki pravljichen.

Brezkončna naravna čudesa parka

A park premore še toliko drugih zemnih naravnih posebnosti: lipov dre-

vored Josipdol, Vešfalske lipe, ostanke Maroltove jelke, Potnikov pravi koštanj in smreke, Ramšakove lipe, Sgermove smreke ... Vabljeni k njihovem odkrivanju! Bodite pozorni na pentljo, simbol varovanja narave: ta vam bo razkrila, da ste vstopili v svet naravnih čudes.

Predlogi za družinski obisk

Pohorske znamenitosti in druge zanimivosti so povečini lahko dostopne in tako kot nalašč za družinske potepe. Po Regijskem parku Pohorje so urejene tudi številne privlačne tematske in učne poti, med njimi Rozkina gozdna učna pot, Gozdna učna pot Ruta, Gozdna učna pot Uršankovo, Gozdna učna pot Kapelvald in Jabolčna pot. ♦

SLAP ŠUMIK